

NINA BUIMESTRU
Institutul de Filologie
(Chişinău)

UNELE CONSIDERENTE SEMANTICE
ALE VERBULUI *A TREBUI*

Abstract

Modal verbs are abstractive verbs which express „necessity”, „possibility”, „permission” according to their lexical meaning. Among these verbs:-the verb „need” with the help of which is expressed logical category of modality. In this article we consider the verb from the points of view of morphology and syntax. The author attempts to analyze different cases of using this verb in the sentences.

Verbul *a trebui* figurează printre acele mijloace lexicale, care ajută vorbitorului în exprimarea categoriei logice a modalităţii. Acest verb va fi plasat spre periferia câmpului lexico-gramatical, în centrul căruia se găsesc mijloace de exprimare a naturii morfologice: morfemele modurilor verbului, care conţin un număr oarecare de construcţii-mijloace de exprimare sintactică (subordonatele condiţionale).

Gramaticienii români, care acorda o mare importanţă criteriului semantic în clasificarea verbelor, vorbesc despre existenţa unor unităţi care pot să exprime ceva prin sensul lor lexical, însă nu tratează decât şase verbe ale căror morfologie şi sintaxă nu sunt ordinare – *a putea* – ***A putea fi adevărat***; *a trebui* – ***Trebuie să plece***; *a vrea* – ***Vrea să fie înţeles***; *a fi*, însă în unele cazuri, – *Ce era să facă?*; *a avea* – ***Nu am nimic de pregătit***; *a veni*, utilizat limitat atunci când el îşi pierde complet sensul său de verb de mişcare, – ***Îi vine să zică că...***, ***Nu-mi vine să cred că...***

Ne propunem să analizăm numai verbul *a trebui*, fiindcă reliefăm proprietăţi mai deosebite de funcţionare în discursuri în care acesta apare ca verb modal. După Guillaume, echivalentul francez *falloir* al verbului *a trebui* are posibilitatea de a fi indice al eventualităţii.

Utilizarea verbului *a trebui* este foarte diversă.

- (1) *Îi trebuiau* bani să-şi cumpere unele lucruri de îmbrăcăminte;
- (2) Tu ai tot ce-ţi *trebuie*;
- (3) Un orfan *trebuie* să-şi facă acolo repede o carieră, să nu cadă pe capul altuia;
- (4) Ea s-a dus cu mama în oraş să-şi cumpere vopsele. *Trebuia* sa sosească în curând.

În exemplele (1) şi (2), în care îndeplineşte funcţia sintactică de predicat, *a trebui* este utilizat în sensul său lexical şi poate fi parafrazat cu ajutorul expresiei *a avea nevoie*.

Oarecum, sensul este atenuat prin aceste tipuri de expresii, iar coloritul modal nu persistă. Este vorba despre punctul de vedere al vorbitorului, care stabilește în psihic o relație de posesie. Obiectul posedat e plasat în poziția subiectului gramatical, care îndeplinește rolul de posesor, acesta fiind de cele mai dese ori o persoană, exprimată printr-un pronume în dativ cu funcția de complement indirect. Exemplul (3) ilustrează o altă accepție a verbului *a trebui* – *a fi obligat de a face ceva*. Este vorba despre utilizarea lui ca verb modal în măsura în care el servește în exprimarea opiniei subiectului enunțat prin conținut: orfan – *a-și face o carieră* – opinie fundată pe convențiile sociale și îndeosebi pe cele morale, stabilite și recunoscute de colectivitate. Verbul indică o modalitate. Exemplul (4) nu ilustrează nici una dintre aceste accepții pe care le-am menționat. Lipsit de sensul lexical, *a trebui* indică aici o operație de creare a informației, sprijinindu-se pe premisele că – cumpărăturile nu sunt importante, adică nu cer o deplasare îndelungată sau că se caută mult timp, înainte de a găsi produsele dorite. Vorbitorul este sigur că ea nu va întârzia să apară. Utilizat pentru a indica indirect interlocutorului că sursa informației transmise este vorbitorul însuși, *a trebui* este aici mai întâi de toate o expresie a categoriei eventualității. Se mai pot face remarcă analogice. *A trebui* este o unitate mai mult afectată decât alte verbe prin aspectul variației formale și afinităților combinatorice, prin statutul util gramatical care îi este atribuit ca mijloc lexical de exprimare a modalității deontice; *a trebui* este un verb care se combină cu toate timpurile indicativului, condiționalului și conjunctivului, înșa nu variază în funcție de persoană. Singura formă pe care acest verb poate s-o ia este persoana III singular. Ca verb impersonal este de obicei utilizat în construcții impersonale, funcția de subiect gramatical este îndeplinită prin propoziția subordonată postpusă – N-am decât asta acum, *trebuie* să mănânci.

(1) Trebuie să o stimez totdeauna pe ea și să am încredere în ea.

Personalizarea subiectului nu poate fi exclusă, construcțiile sunt utilizate în limbajul elevat. Expresia impersonală implică nu numai verbul din subordonată, care e prezent întotdeauna și exclusiv sub forma unui verb la cele două timpuri ale conjunctivului: prezent sau trecut. Una dintre formele nominale ale acestui verb, în deosebi participiu, poate să apară în această poziție – *Deocamdată, problema trebuie amânată*.

Construcția sintactică, care permite înserarea tuturor tipurilor de nume în poziția de subiect, favorizează – dacă acestea sunt utilizate la plural – apariția acordului verbului.

Unii lingviști români și-au structurat lucrările lor în cadrul analizei transformaționaliste. Pana Dindelegan vorbește despre posibilitatea de a aplica structura impersonală ca o transformare personală facultativă, care constă în legarea verbului *a trebui*, devenit tranzitiv, cu subiectul (persoana). Transformarea implică trecerea conjuncției *ca să* în *să*, prima fiind considerată o variantă a celei de a doua: *Trebuie ca* {Ion să plece/ tu să pleci} – Ion *trebuie* să plece/ tu *trebuie* să pleci. Tu *trebuie* să ai răbdare până o scoteam la un fel cu el.

Probabil, prin această analogie s-a ajuns în asemenea cazuri, la un tip de variație formală a verbului *a trebui*, la care se adaugă indiciul persoanei, prezentată ca atinsă,

la conjunctiv *a trebui* se modifică, însa flexiunea în persoană a verbului modal nu este în conformitate cu normele limbii literare. – *Am trebuit să cer pașaport.*

Construcția se află în raport cu gramatica transformațională cu un oarecare număr de operații – pasivă – transformarea agentului indeterminat – deci unele trebuie să preceadă schimbarea persoanei, în timp ce vor urma schimbări ulterioare. Verbul modal *a trebui* se poate combina cu morfemul condiționalului prezent sau trecut: *ar trebui să...*, *ar fi trebuit să...* Aceiași idee este susținută în domeniul irealului pe care acest mod îl exprimă. Cele două timpuri stabilesc totodată și distincții importante. Combinarea verbului *a trebui* cu condiționalul trecut indică că el nu poate produce efectele sale, fiindcă conținutul enunțului în general este prezentat ca o ficțiune în trecut, valoarea necesității deontice nu este anulată prin utilizarea condiționalului trecut, însa numai atenuată, fiindcă e văzută ca o simplă posibilitate ca viitorul să își ia răspunderea de a o transforma sau nu în realitate. Pe de alta parte, e de remarcat faptul că verbul modal *a trebui* se lasă înscris în opoziția afirmativ/ negativ. *Nu putem să lăsăm așa. Trebuie să vă împăcați – Dă-mi niște bani împrumut. Nu trebuie să știe nimeni.* Prezența indicelui al doilea negativ contribuie la apariția unei expresii de interzicere, contrariul, acum enunțul este poruncă. Dacă indicele al doilea ar fi fost absent, enunțul ar fi fost interpretat ca o expresie facultativă, contradicția enunțului. *Nu trebuie să-i telefonezi imediat.*

A trebui poate să fie utilizat de către vorbitor pentru a indica interlocutorului, fără îndoiala, prin manieră implicită, indirect – sursa de informație transmisă:

Domnișoară Ana, cea ce spui trebuie să fie adevărat, deși eu nu am experiență.

Se pare că experiența, una dintre condițiile – sau singura realitate importantă, – care, dacă ea este „plină”, permite oricui de a formula o părere despre gradul de adevăr atribuit la un conținut afirmat. Vorbitorul enunțului care a fost citat implică existența lipsită, a propriei mărturisiri, experiența, ceea ce-l împiedică să judece dacă informația transmisă de interlocutor sau este adevărată, sau falsă. Politețea, chiar și într-o formă minimală, îl obligă a manifesta o atitudine pe care ar dori-o să fie un consimțământ la ceea ce i s-a spus. Pentru a marca că nu este vorba de un consimțământ parțial, foarte aproape de neconsimțământ, față de declarațiile interlocutoarei, vorbitorul acceptă o strategie de comunicare care corespunde esențial pentru concluzii (raționament). Datele de natura lingvistică, de asemenea și extralingvistică, a comunicării ne permit cel mai des de a preciza tipul de raționament, concluziile despre care se vorbește sunt diferite subclase de tip logic: *Parcă vine cineva. Trebuie să fie Ion. Trebuie să fie ceasul trei, nimeni n-a venit.* În nici unul dintre aceste enunțuri *a trebui* nu exprimă necesitatea. Lipsit de sensul lui lexical, are nevoie de un suport de ordin semantic, care îi este furnizat de către verbul postpus, cu care el formează predicatul verbal. Astfel, impersonalul *a trebui* nu se mai combină cu morfemul temporal al prezentului indicativ și mai rar cu imperfectul. În consecință, auxiliarul este cel mai des la conjunctiv prezent – *Trebuie să fie pe aici pe undeva.* Și conjunctivul trecut este acceptabil: *Trebuie să fi fost prea oboist.* Gramaticienii precizează că ultima forma este singura posibilă, dacă *a trebui* este utilizat la imperfectul indicativ. *Când suna, știa că trebuie să vină.*

Adăugăm că dacă verbul este la prezent conjunctiv, acesta variază în număr și persoană, iar verbul *a trebui* are invariabil aceeași formă: *trebuie* {**trebuie** *sa fi atent să, trebuie să fim atenți*}. Din contră, dacă verbul este la trecut conjunctiv, rămâne invariabil: {*tu, el trebuie să fi venit*}. Variația verbului în persoană și în număr este exclusă dacă se combină cu prezumtivul: {*tu trebuie sa fi alergând prin câmpii*}. Este de remarcat că combinarea lui *a trebui* cu acest mod tinde spre incertitudine.

Deseori s-a recurs la conjuncția *că* în loc de *să*, schimbări de conjuncții, fapt criticat de norme, cere schimbarea modului: {*trebuie că s-a întâmplat ceva*} (ca + perfectul compus indicativ în loc de {*trebuie să se fi întâmplat ceva*} (să + conjunctiv trecut).

A trebui este unul dintre verbele modale, care poate să funcționeze cu sens lexical deplin. El se comportă ca marcă a eventualității. Procesele gramaticalizării suferite de *a trebui* sunt mai profund afectate față de alte verbe. Urmările pot fi observate atât morfologic, cât și sintactic. Valoarea modală pe care o comportă este deontică, vorbitorul furnizează interlocutorului elementele care îi permit să evalueze gradul de importanță a acestei informații.

REFRINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Al. Graur. *Studii de lingvistică generală*, Editura Academiei Române, 1960.
2. *Curs de gramatică istorică a limbii române*, Chișinău, Editura Lumina, 1991.
3. Ștefania Popescu. *Culegere de exerciții gramaticale cu noțiuni de morfologie și sintaxă*, Editura didactică și pedagogică, 1968.